

OMUL ȘI ECONOMIA DE PIAȚĂ ASTĂZI

Pr. prof. dr. Wilhelm DANCĂ
Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași

Există o strânsă legătură între fenomenul uman și sistemele economice. Acest lucru e clar pentru mulți dintre cei ce au trăit sau au lucrat în mai multe feluri de economie, de la economia planificată din timpul comunismului la economia de tranziție și economia capitalistă. Toate sistemele economice își propun într-un fel sau altul să fie de folos sau pe măsura omului, însă, dintre toate, se pare că doar economia capitalistă sau piața liberă este singurul sistem care atinge două obiective importante: structura fundamentală a ființei umane, și anume deschiderea ei spre transcendență, și producerea bunăstării. Totuși, piața are succes și nu conduce la haos, violență și alte efecte distrugătoare în măsura în care se lasă limitată de unele valori umane esențiale cum ar fi demnitatea persoanei umane, libertatea și solidaritatea. Din păcate, în contrast cu retorica politicianilor de astăzi, criteriul uman lipsește din activitățile economice. Această lipsă este un semn al timpurilor față de care Biserica reacționează și propune un set de orientări concrete.

Biserica despre sistemele economice

Dar ce a făcut Biserica pentru a umaniza economia, în general, și piața liberă, în special, și ce face în momentul de față?

În anul 1968, chiar în ziua de Crăciun, Papa Paul al VI-lea a vizitat șantierele navale de la Taranto și, adresându-se muncitorilor, a folosit aceste cuvinte:

Ne vine greu să vă vorbim, ne dăm seama că e greu să ne facem înțeleși de voi. Sau probabil că noi nu vă înțelegem așa cum sunteți. Oricum, pentru noi acest discurs este dificil. Avem impresia că între voi și noi nu există un limbaj comun. Voi sunteți cufundați într-o lume străină de lumea în care trăim noi, oamenii de Biserică¹.

Cuvintele Papei Paul al VI-lea din acest celebru discurs reflectă o stare de spirit din vremea respectivă care, de atunci încoace, s-a schimbat. Cine vrea să se convingă de efortul magisteriului în a găsi și a folosi un limbaj comun cu

¹ Cf. PAUL AL VI-LEA, *Discorso agli operai di Taranto* (25 decembrie 1968).

muncitorii și activitățile lor economice să citească enciclicele lui Paul al VI-lea² și Ioan Paul al II-lea³. Aș vrea să adaug, în legătură cu Ioan Paul al II-lea, că el e singurul papă care a scris trei enciclice despre valoarea muncii și demnitatea muncitorilor. Oare gestul lui se explică prin aceea că „era pregătit într-o anumită măsură de munca desfășurată în cariera de piatră și în atelierul de curățat apă de la fabrica Solvay”⁴? Fără îndoială, această experiență i-a influențat viața și gândirea, dar, cu referire la tema muncii, Ioan Paul al II-lea fost marcat de învățătura Conciliului al II-lea din Vatican (*Gaudium et spes*, în special) și de moștenirea pastorală a Papei Paul al VI-lea. Din aceste izvoare, Ioan Paul al II-lea a extras două idei mari: prima e că dezvoltarea omului întreg și a tuturor oamenilor este condiția esențială de a trăi în dreptate și pace⁵, iar a doua spune că doctrina socială a Bisericii trebuie mereu adaptată la schimbările evenimentelor istorice, la condiționările locale și mondiale, ținând cont de forța de amenințare a diferitelor ideologii și de sistemele specifice care reglementează viața economică⁶.

În anii mei de seminar, la lecțiile de educație cetățenească, sau mai târziu ca preot, în cadrul adunărilor decanale de dinainte de 1989, atunci când erau de față și reprezentanți ai Departamentului Cultelor, am auzit cuvinte de apreciere din partea funcționarilor guvernului comunist la adresa enciclicelor sociale. Nu aveam curajul să comentez aceste aprecieri, dar îmi dădeam seama cu ajutorul bunului-simț și al evangheliei, fiindcă nu era posibil să citești enciclicele în discuție, că Biserica nu poate sanctifica nici un sistem economic, politic sau social. Acest lucru l-am aflat mai târziu și, într-un fel, reprezintă esențialul raportului dintre Biserică și economie. Astfel, învățătura socială a Bisericii nu-i oferă omului soluții sau reguli economice, ci criterii de orientare pentru a putea să-și trăiască viața din plin, după voința lui Dumnezeu, și să răspundă vocației lui originare.

Raportul dintre factorul uman și diferitele sisteme economice poate deveni o miză interesantă dacă prin om înțelegem omul care trăiește responsabil în orizontul credinței creștine. Astfel, dacă Biserica nu sfințește nici un sistem

² Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio* (26 martie 1967).

³ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Laborem exercens* (14 septembrie 1981); IDEM, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis* (30 decembrie 1987); IDEM, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus* (1 mai 1991).

⁴ K. WOJTYŁA, *Perché l'uomo. Scritti inediti di antropologia e filosofia*, Milano 1995, 80.

⁵ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 87.

⁶ Cf. R. FISICHELLA, „La *Centesimus annus* e il futuro dell'Europa” (4 mai 2006), în: *ZENIT.org* din 22 mai 2006.

economic, ca, de altfel, nici o orânduire politică, filozofie sau sociologie, și în problema înțelegerii omului ea rămâne undeva deasupra tuturor concretizărilor istorice, pentru că nu se identifică cu nici o filozofie sau vreo ideologie⁷. Doctrina socială înțelege omul în spiritul credinței în Isus Cristos, care ne-a revelat statura deplină a omului desăvârșit. Fiind asistată de Duhul Sfânt, Biserica răspândește această doctrină de-a lungul istoriei. Deci, în binomul omul și economia, omul trebuie înțeles nu intelectualist sau academic, ci în mod spiritual, potrivit modului de a fi o nouă făptură în Cristos. Această concepție nu e abstractă, ci concretă; nu e parțială, ci deschisă spre totalitatea veșniciei. Omul care poate modifica economia, umanizând-o cu aspirațiile sale profunde, este omul care trăiește în lumina mântuirii creștine⁸.

În fine, discursul despre economie al doctrinei sociale a Bisericii pune accentul pe aspectul moral. Desigur că acest discurs este surprinzător pentru cei interesați sau nu-i atrage pe toți oamenii de afaceri, fiindcă mediul economic din zilele noastre nu promovează legătura dintre morală și economie, dimpotrivă, ele par să se excludă. Dar, indiferent cum arată ele în realitate, cele două domenii, morală și economie, deși teoretic sunt distincte, nu sunt separate, ci legate printr-un raport necesar și intrinsec. Dacă morală trebuie să țină cont de rațiunile și exigențele economiei, la fel, și economia trebuie să fie deschisă spre cerințele moralei. Astfel suntem invitați să înțelegem că scopul economiei nu este economia însăși, iar problemele economice nu sunt pur economice, ci ele depind de finalitatea lor umană și socială. Și iarăși, perspectiva creștină asupra activității economice nu consacră un sistem anume, chiar dacă manifestă o anumită preferință față de „economia întreprinzătorilor”, „economia de piață” sau „economia liberă”, dar numai în măsura în care aceasta ține cont de calitatea morală și de finalitatea originală a economiei, adică aceea de a-l sluji pe om în totalitatea lui⁹.

Situația din România

Implicarea organizată, sistematică, a Bisericii Catolice în orientarea activității economice a întreprinzătorilor și a muncitorilor este la început de drum. Același lucru se poate spune și despre Biserica Ortodoxă și despre celelalte

⁷ Cf. G. CREPALDI, „La persona umana tra vocazione e alienazione”, în: *ZENIT.org* din 10 martie 2006.

⁸ Cf. CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii* (= CDSB) (tr. Lucian Farcaș), Sapientia, Iași 2007, nr. 38.

⁹ Cf. CDSB, nr. 330-335.

comunități creștine din România. Discuțiile, conferințele și simpozioanele pe tematici care să aprofundeze raportul dintre factorul uman și sistemele economice sunt rare. Totuși, s-au făcut câțiva pași. Recent Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din România au semnat un parteneriat social cu Guvernul României; Confederația Caritas România a sponsorizat traducerea și răspândirea în limba română a *Compendiului de doctrină socială a Bisericii*; de mai mulți ani încoace, facultățile de teologie catolică și cele de teologie ortodoxă dezvoltă specializări și programe de formare ce vizează angajarea socială a creștinilor. Dar activitatea de formare în spiritul doctrinei sociale a Bisericii trebuie continuată cu mai multă forță în rândul tinerelor generații, nu atât pentru că în sensul acesta s-a făcut foarte puțin, cât, mai ales, pentru că, fără morală, dezvoltarea economică nu este sănătoasă. Lucrul acesta se verifică aproape *ad litteram* în cazul țării noastre care a intrat de curând în Uniunea Europeană, iar procentul creșterii economice nu are efecte controlabile în rândul populației. Sau, în alți termeni, bunăstarea națională ca efect al dezvoltării economice nu ajunge la toți oamenii, ci rămâne în mâinile câtorva oameni.

Într-adevăr, potrivit unor date statistice care circulă în presă, România a avut creștere economică din 2000, după o perioadă de trei ani de recesiune. Creșterea economică pentru anul 2007 a fost estimată la 6,1%, în timp ce pentru anul 2008 este evaluată la 6,5%. Alte date mai recente spun că, în luna februarie a anului în curs¹⁰, România s-a plasat pe poziția a șaptea în Uniunea Europeană în funcție de evoluția producției industriale, cu o creștere de 4,4% comparativ cu aceeași perioadă a anului 2007. În aceeași ordine de idei, salariile au înregistrat o evoluție pozitivă în ultimii ani. De exemplu, salariul mediu net a crescut de la 866 de lei în 2006 la 1.043 de lei în 2007. Cu toate acestea, cam o treime din populație afirmă an de an că trăiește mai prost¹¹. Dar această percepție este influențată de un cumul de factori: comparația cu cei din jur, explozia creditelor, creșterea prețurilor la anumite produse de bază și servicii, anotimpurile și intemperiele electorale etc.

Probabil că aceste declarații ce contrazic tendința crescătoare a procentelor bunăstării naționale sunt un semnal de alarmă cu referire la „sănătatea morală” a dezvoltării economice. Astfel, constatăm că, pe de o parte, au apărut mai multe mașini noi pe străzi, se construiesc case mari și frumoase, s-au înmulțit

¹⁰ Cf. D. OANȚĂ, „România cade pe locul 7 la creșterea industriei în Europa”, *Cotidianul online* (luni, 14 aprilie 2008).

¹¹ Cf. C. STEGĂRESCU, „Un sfert din români spun că trăiesc mai prost”, *Evenimentul Zilei online* (marți, 15 aprilie 2008).

supermarketurile, lumea vorbește despre vacanță și concedii în străinătate etc.; pe de altă parte, satele au îmbătrânit, multe familii tinere își caută un rost în alte țări, bisericile noastre sunt tot mai goale și cenușii, a scăzut numărul nașterilor, s-au înmulțit problemele în familii și altele asemenea. Nu se poate să ne lase indiferenți faptul că modificările în bine ale vieții economice merg mână în mână cu scăderea natalității, cu slăbirea unității familiilor și creșterea numărului de bolnavi psihic și social.

În mod concret, ce ar trebui să facem?

Mai întâi, să fim atenți la retorica sărăciei: cine ia partea săracilor se îmbogățește, spune un proverb. Când se vorbește despre opțiunea pentru săraci, oare sunt vizate și condițiile de bunăstare educațională, morală, culturală, sau numai cele materiale?

Apoi, dacă am intrat în Uniunea Europeană și săracii nu au dispărut, ci au devenit mai vizibili, iar problemele sociale nu s-au împuținat, ci au sporit, trebuie să ne întrebăm care este finalitatea dezvoltării economice. De obicei, răspunsul la această întrebare se îndreaptă în două direcții: una atribuie termenului *creștere* o semnificație pur tehnică – aceasta pare să fi devenit apanajul exclusiv al limbajului economic; alta leagă dezvoltarea de gesturi speciale precum altruismul și solidaritatea. Ei bine, această a doua tendință de răspuns se traduce foarte greu în practică. Într-adevăr, din cauza individualismului dominant, nu se vede sau se vede foarte greu realitatea socială românească menită să corespundă spațiului solidarității.

În sfârșit, dintre cei ce au rămas în țară și n-au plecat în străinătate, mulți au trăit sub pragul sărăciei admisibile în anii de glorie ai socialismului românesc. Cu excepția celor ce au făcut parte din nomenclatura comunistă și a câtorva nostalgici uituci, nimeni nu mai dorește economia de stat planificată. După cum s-a văzut, economia socialistă a produs sărăcie multilateral omniprezentă. Dar să nu ne facem iluzii, fiindcă nici în țările libere și dezvoltate nu s-au rezolvat problemele sărăciei, nedreptății, exploatării, egoismului, individualismului exagerat, cu alte cuvinte, ceea ce se numește chestiunea socială; nici în trecutul apropiat, nici în prezent.

S-a spus că enciclicele *Populorum progressio* a Papei Paul al VI-lea și *Sollicitudo rei socialis* a Papei Ioan Paul al II-lea au avut un caracter profetic. Cine a ascultat de această profeție? Unii specialiști în domeniul doctrinei sociale susțin că, dacă instituțiile internaționale și comunitățile naționale ar fi luat în seamă glasul acestor papi, astăzi nu ar fi două treimi din populația planetei

care să trăiască sub limita condițiilor de viață umană¹². Oricum, să păstrăm criteriul de rezolvare a acestor probleme, și anume principiul subsidiarității, care propune rezolvarea problemelor omului în cercuri concentrice: de la persoană la comunitate, la Stat, la instituțiile internaționale. Această direcție de rezolvare face legătura între simpla creștere economică și dezvoltarea integrală, între tehnică și cunoaștere, între ajutorul izolat și acțiunea continuă a unei solidarități structurate.

Condițiile „umane” ale dezvoltării

Dacă ținem cont de criteriile expuse de Paul al VI-lea în primele paragrafe ale enciclicei sale despre chestiunea socială, „dezvoltarea” adevărată încă nu a fost atinsă, ea trebuie să vină. Papa vorbea despre o trecere (*Pesah – Paști*) pe care o comportă dezvoltarea autentică¹³, adică trecerea „de la condiții mai puțin umane la condiții mai umane”¹⁴, pe care apoi le descrie în numărul următor:

Subumane: lipsuri materiale... lipsuri morale... structuri opresive, exploatarea muncitorilor... nedreptatea tranzacțiilor. *Umane*: ridicarea din mizerie și drumul spre averea celor necesare, victoria asupra flagelului social, lărgirea cunoștințelor, accesul la cultură. De asemenea, *umane*: considerarea crescândă a demnității celorlalți, orientarea spre spiritul de sărăcie, cooperarea la binele comun, voința de pace. *Mai umane*: omul care recunoaște valorile supreme, pe Dumnezeu care este izvorul și împlinirea lor. În fine, și *foarte umane*: credința, darul lui Dumnezeu primit de bunăvoința omului, unitatea în caritatea lui Cristos care ne cheamă pe toți să participăm în calitate de fii la viața lui Dumnezeu cel viu, Tatăl tuturor oamenilor¹⁵.

Care dintre toate aceste condiții ale dezvoltării se întâlnește astăzi la nivel național și la nivel internațional? Cu siguranță, nu trebuie vorbit prea mult despre condițiile „subumane”; ele se întâlnesc peste tot. Însă nu la fel stau lucrurile când este vorba de condițiile „umane”, „mai umane” și „foarte umane”, care trebuie nuanțate de la caz la caz. De exemplu, se poate întreba cineva: ce legătură există între spiritul de sărăcie și condițiile umane ale dezvoltării? Sau ce legătură există între credința în Dumnezeu și dezvoltarea economică? Cine

¹² Cf. J.-C. BERTHÉLEMY, „L'obiettivo resta: ridurre la povertà”, *Nuntium* 31/32 (1/2007) 15-17.

¹³ Card. Jorge María MEJÍA, „Le condizioni umane dello sviluppo”, *Nuntium* 31/32 (1/2007) 51-56.

¹⁴ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 20.

¹⁵ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 21.

răspunde că există astfel de legături astăzi poate fi acuzat de fundamentalism sau integralism creștin. Cu toate acestea, nici *Sollicitudo rei socialis*, nici *Centesimus annus* nu au negat exigențele definitive ale credinței în Dumnezeu pentru a avea o dezvoltare adevărată, pe măsura omului.

Interpretarea Papei Paul al VI-lea era escatologică, pentru că el lega dezvoltarea economică și sosirea împărăției lui Dumnezeu, darul Revelației divine și bunăvoința omului. Această perspectivă rămâne valabilă și astăzi pentru omul de credință.

Dar, revenind la coordonatele istorice, ce se poate spune astăzi despre „dezvoltare”, în lumina învățăturii pontificale? Primul lucru care iese la suprafață este deplina actualitate a descrierii „condițiilor subumane”. „Lipsuri materiale”, (bărbați și femei) „lipsiți de minimul necesar pentru viață”; „lipsuri morale”... (bărbați și femei) „mutilați de egoism”. „Structuri opresive... abuz de avere sau... de putere... exploatare... nedreptate”. „Mizerie, flagel social”. Apoi, între condițiile care se doresc a fi umane, dar care le presupun pe cele subumane: ignoranță, analfabetism, degradare culturală, degradare ambientală, disprețuirea demnității altora, avariția personală și socială (poate și națională), absența solidarității, închiderea în sine (oameni și națiuni), războaie și terorism. Lista poate fi continuată.

„Dezvoltarea” așa cum o înțelege Biserica încă nu s-a realizat, în ciuda progreselor cunoașterii științifice și tehnice. Știm că acest fel de dezvoltare nu depinde de progresul științei și al tehnicii, ci de conștiința comună a valorilor morale și de o anumită deschidere față de transcendență, față de realitatea deplină a omului și a chemării sale specifice. Unii spun că știința și tehnica l-au îndepărtat pe om de el însuși și de semenii lui. Alții sunt de părere că dezvoltarea depășește realitatea omului și exigențele normale ale persoanei umane; astfel de exigențe sunt considerate „fenomene culturale”. În această perspectivă, „dezvoltarea” ar însemna „transgresiunea limitelor”, adică omul ca ființă liberă nu trebuie să fie limitat de nimic. „Dezvoltare” ar însemna aici puterea de decizie nelimitată și capacitatea tehnică de a exercita această putere. În acești termeni vorbea și Papa Benedict al XVI-lea în mesajul de Crăciun din 2006:

Oare mai este nevoie de un Mântuitor pentru omul care a ajuns pe Lună și pe Marte și se pregătește să cucerească Universul, pentru omul care explorează fără limite secretele naturii și reușește să descifreze până și codurile minunate ale genomului uman? Are nevoie de un Mântuitor omul care a inventat comunicarea interactivă, care navighează pe oceanul virtual al internetului...? Se prezintă ca artizan autosuficient al propriului destin... Pare, dar nu este așa. Încă se moare de

foame și sărăcie... Există în continuare oameni sclavi, exploatați și răniți în demnitatea lor, victime ale urii rasiale și religioase... Ce să mai spunem despre omul care alege moartea crezând că aduce un imn vieții?¹⁶

Ambiguitatea termenului „dezvoltare” este evidentă și, de aceea, trebuie precizată interpretarea creștină. Papa Paul al VI-lea a legat termenul *dezvoltare* de creativitatea persoanei umane și de sensul ei original, potrivit cuvântului Scripturii: „Umpleți pământul și stăpâniți-l” (*Gen* 1,28). Prin urmare, dezvoltarea nu este o descoperire a economiștilor din secolul trecut, ci o afirmație biblică fundamentală despre natura și chemarea omului. Așadar prioritățile dezvoltării țin în parte de condițiile istorice și de loc, dar, în sine, ele derivă din realitatea persoanei umane, înțeleasă ca chip și asemănare a lui Dumnezeu și, în același timp, contaminată de păcat.

Aceste priorități nu sunt tranzitorii, ci permanente; ele permit realizarea altor priorități. Nu trebuie să pierdem din vedere dimensiunea spirituală și transcendentă care ne deosebește și ne identifică: religia, cultura sau paideia, solidaritatea, prietenia și iubirea, contemplarea frumuseții. Fără aceste coordonate spirituale nu există dezvoltare, ci involuție și regres, în cele din urmă, barbarizare.

Orice fel de discurs despre dezvoltarea economică sustenabilă ar trebui să pornească de aici, de la insuccesul actual al dezvoltării. Nu există o dezvoltare infinită și rectilinie. Există mereu înălțimi și văi adânci. Important este ca, o dată ce am ajuns pe înălțimi, să încercăm să rămânem acolo cât mai mult timp posibil.

Etica, spiritualitatea și economia

Cu excepțiile de rigoare, contextul local și cel internațional par să contrazică posibila conlucrare a eticii cu economia în realizarea profitului și a bunăstării. Cu alte cuvinte, dacă vrei să câștigi în afaceri astăzi, *trebuie* să furi. Pentru doctrina socială a Bisericii, cauza acestui discutabil *trebuie* se află în structurile sociale ale păcatului și, bineînțeles, în egoismul nevindecabil din ființa umană. „Consecințele păcatului alimentează structurile păcatului. Acestea își au rădăcina în păcatul personal și, prin urmare, sunt întotdeauna legate de actele concrete ale persoanelor ce le săvârșesc, le întăresc și îngreunează îndepărtarea lor”. Este vorba aici

¹⁶ BENEDICT AL XVI-LEA, „Messaggio natalizio”, *L'Osservatore Romano* (27-28 dicembre 2006) 8-9.

de condiționări și obstacole ce durează mult mai mult decât acțiunile săvârșite în scurta viață a unui individ și care au efecte asupra procesului dezvoltării popoarelor, a cărui întârziere sau încetinire trebuie judecată sub același aspect. Acțiunile și atitudinile contrare voinței lui Dumnezeu și binelui aproapelui, precum și structurile introduse de acestea par să fie astăzi, înainte de toate, două: pe de o parte, pofta exclusivă de profit și, pe de altă parte, setea de putere însoțită de încercarea de a impune altora propria voință. Pentru a le caracteriza mai bine, la fiecare dintre aceste atitudini se poate adăuga expresia: *cu orice preț*¹⁷.

Dar aici nu vreau să adâncesc aspectele negative ale raportului dintre etică și economie, ci cele pozitive, de aceea voi prezenta un exemplu concret de aplicare a normelor etice în economie, referindu-mă la proiectul „Spiritualitate și management. În căutarea unei organizații care să răspândească lumină”, inițiat și promovat de J.-Robert Ouimet din Montreal, Canada¹⁸.

Prima întrebare care se pune aici este următoarea: de ce ar trebui să fie spiritualizată o organizație sau o întreprindere? Răspunsul este foarte simplu: ca să poată răspândi raze de lumină asemenea unei persoane spiritualizate. Dar cum se poate recunoaște această spiritualizare? Mai întâi, întreprinderea ar trebui să fie în slujba persoanei, și nu invers. Demnitatea umană se găsește întotdeauna pe primul loc, chiar dacă, în practică, nu se reușește lucrul acesta decât într-un mod imperfect. Așadar o întreprindere care răspândește lumină se pune mai întâi în slujba bunăstării omului. Dezvoltarea economică și profitul nu sunt altceva decât instrumente pentru a încuraja creșterea. În teza de doctorat pe care a susținut-o public la Fribourg în 1997, R. Ouimet a tratat acest subiect și a explicat că în multe întreprinderi, dacă nu cumva în majoritatea dintre ele, productivitatea și profitul sunt obiectivele primordiale. Ființele umane sunt transformate în „instrumente”, „resurse umane” și, culmea insultei, „capital uman”. Așa ceva este scandalos pentru un om cu bun-simț și credință în Dumnezeu. Demnitatea umană trebuie să ocupe primul loc și, apoi, în al doilea rând, performanța economică, însă ambele sunt absolut necesare. Așadar, într-o întreprindere care răspândește raze de lumină, membrii personalului trebuie tratați cu dreptate, echitate, respect și demnitate.

Obiectivul proiectului lui R. Ouimet este simplu, chiar dacă este mereu foarte greu de realizat și comportă numeroase riscuri: în managementul cotidian al întreprinderii, trebuie întotdeauna să conciliem creșterea durabilă a

¹⁷ *Compendiul de Doctrină Socială a Bisericii*, nr. 119.

¹⁸ Cf. J.-R. OUIMET, *Spiritualité et management. À la recherche d'une organisation qui rayonne*, La Fondation «À Dieu va», Montréal 2008², 11-17; www.notre-projet.org

bunăstării umane și dezvoltarea personală cu preocuparea de a face să crească profitul competitiv. Se caută atingerea acestui obiectiv în cadrul unei întreprinderi care funcționează într-o economie de piață, deși obiectivul poate fi aplicat și în cazul unor structuri care nu funcționează într-o economie de piață, cum ar fi un spital, o universitate, o fundație etc.

În lumea occidentală, de cincizeci de ani încoace, cele mai bune școli de gestionare a unei întreprinderi au dezvoltat așa-numitele Sisteme integrate de mijloace de management ale economiei (SIMM-ul economic) care încurajează creșterea profitului competitiv al întreprinderilor ce funcționează într-o economie de piață sau eficacitatea competitivă a acelor care nu sunt într-o economie de piață. Etapele principale ale SIMM-ului economic sunt planificarea, organizarea, coordonarea, motivarea și controlul. Dacă managerii dirijează întreprinderile lor în mod riguros potrivit acestor etape, foarte probabil că eficacitatea competitivă și profitul vor crește.

De la începutul anilor '90, SIMM-ul economic a creat o creștere nemaiîntâlnită de bogăție, de investiții și de productivitate în multe țări. Dar de la începutul anilor 2000, sistemul economic al lumii s-a confruntat cu trei probleme importante: fraudă și slaba guvernare a întreprinderilor; creșterea dezumanizării locului de muncă; dezechilibrul galopant al distribuirii bogățiilor lumii între superbogați și supersăraci, fie că e vorba de indivizi, întreprinderi, națiuni și continente. Ce se poate face pentru a corija aceste situații de urgență? Pentru a reduce fraudă și a îmbunătăți guvernarea întreprinderilor, este nevoie de legi și reglementări, de procese riguroase contra crimei economice și de cursuri serioase de etică a afacerilor în toate școlile de gestiune. Se pare că în America de Nord s-a luat act de această situație și se dă un răspuns pe măsură. Pentru a reumaniza SIMM-ul economic, fiecare întreprindere trebuie să aplice normele sociale ale ONU, dar nu este suficient. Robert Ouimet propune un model de Sistem integrat de mijloace de management uman – SIMM-ul uman, care să ofere personalului unei întreprinderi valorile profund umane. Aceste valori conțin un mai mare sens al muncii și încurajează bucuria de a trăi. În ce privește corectarea dezechilibrului distribuirii bunurilor, trebuie intervenit asupra guvernanților centrali care să voteze legi adecvate.

În sistemul economic al lumii de astăzi, există tensiuni constante între cele două SIMM-uri. Dacă nu se reușește rezolvarea lor, avertiza R. Ouimet deja în 2002, sistemul va exploda¹⁹. Soluția propusă de *Notre projet* unește cele două

¹⁹ Amintesc că această idee se găsește în teza de doctorat (1997) a lui R. Ouimet și în broșura de vulgarizare a proiectului său *Spiritualité et management*, care a apărut pentru prima

SIMM-uri printr-o cheie de boltă în care se află Dumnezeu sau o altă valoare a transcendenței (Creatorul, Ființa supremă, Puterea superioară, Dumnezeu iubire, Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, Alah, Jehova, budismul, hinduismul sau oricare altă deschidere spre spiritualitatea unei tradiții religioase). SIMM-ul economic cuprinde două valori importante: eficacitatea și profitul, precum și servirea consumatorilor; SIMM-ul uman urmărește alte două valori fundamentale: bunăstarea umană la locul de muncă și demnitatea umană. Aceste patru valori sunt unificate de sursa puterii interioare care este iubirea divină, în cazul creștinilor, sau o altă valoare transcendentă. *Notre projet* a probat științific și a evidențiat valorile pe care activitățile SIMM-ului uman le-au generat printre persoanele ce muncesc în întreprinderile lui R. Ouimet²⁰. Toate aceste activități sunt trăite în mod liber și într-un timp remunerat. Iată câteva dintre aceste activități: mărturiile personale despre experiențele dificile prin care a trecut cineva din cadrul întreprinderii (alcoolism, droguri etc.); premiul inimii care se acordă la sfârșitul anului unuia dintre angajații ce a avut un comportament marcat de solidaritate, bucurie de a trăi și întrajutorare; un gest de solidaritate care se poate concretiza în diferite forme – a da o masă celor care nu au casă și masă, a lucra într-un spital sau într-o închisoare etc.; întâlnirile bilaterale anuale între două persoane, una având autoritate asupra alteia, vorbind despre problemele de serviciu; o masă în patru și întrevederea înainte de angajare; un moment de tăcere interioară înaintea reuniunilor; mesele comunitare la care servesc patronul și managerii principali.

Valorile pe care le aduce SIMM-ul uman la locul de muncă (dignitatea, seninătatea, solidaritatea, fraternitatea, autenticitatea, înțelepciunea, ascultarea celuilalt, dreptatea, credința, speranța, libertatea, responsabilitatea, prudența economică, iubirea și bucuria de a trăi, eficacitatea, umilința, iertarea) sunt prezente în totalitate în tradiția creștină și în majoritatea celorlalte tradiții religioase. Ele contribuie la dezvoltarea și împlinirea fiecărei persoane umane în creșterea sa, în relațiile ei cu ceilalți și în dorința sa de a găsi un sens unificator al vieții. Această unificare conduce la creșterea productivității, creativității, inovației, satisfacerii clienților și profitului concurențial.

Potrivit lui R. Ouimet, *Notre projet* funcționează dacă se respectă câteva condiții. Mai întâi, dacă există o conducere puternică, cu inimă de carne, și nu

dată în 2002.

²⁰ J.-R. Ouimet este șeful întreprinderii *Aliments Ouimet – Cordon Bleu Inc.*, cu sediul la Anjou, Québec (Canada), are peste 400 de angajați și rulează o cifră de afaceri de peste 300 de milioane de dolari pe an.

de piatră. Apoi, dacă există condiții competitive de muncă, deci nu condiții de ipocrizie sau exploatare. De asemenea, dacă se acordă întâietate factorului uman, iar profitul se pune pe locul doi, însă ambele să fie promovate în mod absolut. Și, în sfârșit, dacă cei ce se angajează au, pe lângă dovedita lor competență tehnică și profesională, încă două valori: autenticitatea (calitatea unei persoane, a unui sentiment ce exprimă un adevăr profund al individului, deci nu atitudini superficiale, convenționale, ipocrite) și umilința (părerea justă de sine în modul său de a fi și de a se situa în raport cu alții și cu Absolutul, angajamentul determinat de a-l servi pe aproapele și societatea)²¹.

Simbolurile proiectului sunt farul și piramida. Dacă cele două SIMM-uri se unesc în cheia de boltă a transcendenței, atunci locul de muncă, asemenea unui far, poate să strălucească și să răspândească lumină, luminând munca, viața, familia, orașul și țara noastră. Însă trebuie avute în vedere alte condiții preliminare pe care proiectul le simbolizează în piramidă, și anume eforturile puternice și constante, susținute mult timp, pot contribui la creșterea bunăstării umane, productivității și profitului competitiv. În definitiv, cele două simboluri fuzionează, piramida devine far și începe să răspândească raze de lumină²².

Pentru cei din afara poveștii lui R. Ouimet, aniversarea a 75 de ani de existență a întreprinderii *Cordon Bleu Inc.* sprijină fezabilitatea unui asemenea proiect. Aceștia mai cred, probabil, că proiectul cere să existe oameni capabili să viseze, să îndrăznească și cu ceva bănuți. Pentru R. Ouimet, proiectul funcționează 100% dacă într-o întreprindere se ține cont de spiritualitate și se aplică valorile etice fundamentale, dar proiectul nu funcționează 100% dacă nu sunt respectate valorile etice și spirituale²³.

Direcția dezvoltării

Papa Ioan Paul al II-lea a propus în enciclica *Sollicitudo rei socialis* o concepție despre dezvoltarea omului și a popoarelor, în care pe primul loc se află dimensiunea culturală, antropologică și umanistă²⁴. Referitor la industrializare, enciclica a recunoscut contribuția acesteia la eliberarea omului și la promovarea solidarității, mai ales la nivel mondial²⁵, dar a subliniat și consecințele ei

²¹ Cf. J.-R. OUIMET, *Spiritualité et management*, 31-41.

²² Cf. J.-R. OUIMET, *Spiritualité et management*, 59.

²³ Cf. J.-R. OUIMET, *Spiritualité et management*, 60.

²⁴ Cf. G. MANZONE, „Verso uno sviluppo compatibile e umano”, *Nuntium* 31/32 (1/2007) 85-87.

²⁵ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 7 și 10.

negative, în special, contaminările mediului înconjurător ce dăunează sănătății oamenilor²⁶. De asemenea, Papa Ioan Paul al II-lea a spus că promovarea dezvoltării popoarelor și schimbarea vieții oamenilor pe pământ nu se fac de la sine, ci printr-o angajare activă²⁷. Și Paul al VI-lea, și Ioan Paul al II-lea au vorbit cu insistență despre un aspect comun al chestiunii economice, și anume că multiplicarea și acumularea resurselor, a bunurilor și serviciilor sociale constituie un factor de dezvoltare și de eliberare, dar, dacă este asumat ca normă primordială de producție, acest factor se traduce în practică într-o dezvoltare perversă. „Belșugului de bunuri și de servicii sociale disponibile în unele părți ale lumii, mai ales în Nordul dezvoltat, îi corespunde în Sud o inadmisibilă întârziere, și tocmai în această zonă geopolitică trăiește majoritatea neamului omenesc”. Procesul îmbogățirii din Nord este invers proporțional cu procesul sărăcirii din Sud, de aceea Ioan Paul al II-lea spune că există „viteze diferite de accelerație” și deci o distanțare crescândă, mereu mai mare, între țările sărace și cele bogate²⁸.

Distanțarea corespunde logicii unui proces pur economic. Se formează marile concentrări de putere, pe de o parte, iar pe de alta, se reduc și sunt sufocate drepturile la inițiativă economică, resursele subiectivității creative în cazul indivizilor și al națiunilor. Cu referire la această situație, enciclica a vorbit de formarea „structurilor păcatului”²⁹. Desigur, păcatul ține de subiectivitatea omului și nu poate, ca atare, să se traducă în termeni propriu-ziși obiectivi. Dar lucrul acesta nu împiedică folosirea expresiei, iar această folosire ține cont de două sensuri. Primul aspect se referă la perversitatea capitalizării, care nu se naște atât dintr-o inevitabilă lege economică, cât, mai ales, dintr-o alegere sau dintr-o perspectivă istorică ce ține de trecut. Al doilea aspect privește deciziile etice care se rezolvă într-o schimbare a contextelor obiective; printr-un proces de acumulare și stratificare, deciziile ajung să devină condițiile structurale pentru multiplicarea perversiunii.

Într-o perspectivă personalistă, nu putem nega contribuțiile civilizației tehnice: multiplicarea și acumularea bunurilor constituie un factor de dezvoltare și, în sensul acesta, se prezintă ca o valoare. Dar dacă această valoare este pusă pe primul loc, atunci se cade inevitabil în contradicția consumismului sau a puterii care se reproduce doar pe sine³⁰. Aceasta este contradicția internă

²⁶ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 34 și 43.

²⁷ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 49.

²⁸ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 14.

²⁹ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 36-38.

³⁰ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 28.

a unei dezvoltări limitate doar la aspectul economic. Acest tip de dezvoltare subordonează persoana umană și necesitățile sale mai profunde exigențelor planificării economice sau profitului în mod exclusiv³¹. Avuția este un bun, dar numai în raport cu ființa: „Răul nu constă în averea ca atare, ci în posedarea într-un mod dezordonat a calității și a ierarhiei bunurilor. Calitatea și ierarhia izvorăsc din subordonarea bunurilor și a disponibilității față de ființa omului și față de vocația sa”³².

Această ierarhie a valorilor între a avea și a fi³³ este ceva mai mult decât o determinare planificabilă. Este vorba despre o orientare necesară de principiu, un ghid etic, față de care orice fel de planificare ar trebui să se supună pentru a desprinde de aici propria validitate.

Sigur că trebuie respectate „limitele resurselor disponibile”, „integritatea și ritmurile naturii”³⁴. De asemenea, nu pot fi neglijate natura fiecărei ființe și conexiunea sa reciprocă în sistemul ordonat care este Cosmosul³⁵. Dezvoltarea trebuie să ia în calcul ritmurile, structurile și relațiile naturale; în felul acesta, își păstrează calificativul de *umană* și nu distruge legătura sa cu întreaga realitate³⁶. Dezvoltarea este umană dacă ascultă de regula ființei, și nu de aceea a averii.

Sunt indicate câteva posibile itinerarii: reechilibrarea relațiilor dintre țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare sau puternic subdezvoltate, conjugarea profiturilor cu investițiile, constanta respectare a drepturilor personale și a identităților naționale, conștiința operativă a limitelor energetice și a calității vieții, căutarea fundamentală a binelui comun și solidaritatea cu persoanele nevoiașе, considerarea pur funcțională a dreptului de proprietate și rediscutarea sistemelor de schimb, dezvoltarea educației de bază³⁷.

Așadar conceptul de dezvoltare din doctrina socială a Bisericii este diferit de ideea dezvoltării atât din capitalism, cât și din marxism, întrucât aceste sisteme economice au același fond ideologic, și anume credința comună în productivitate ca formă de avere și de stăpânire. Nu este vorba de a indica aici o a treia cale, ci de a alege între două direcții de fond, adică între direcția ființei și cea a averii.

³¹ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 33.

³² IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 28.

³³ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 31.

³⁴ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 26.

³⁵ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 34.

³⁶ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 29.

³⁷ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 31-45.

Economia ca loc de întâlnire a oamenilor

„Dezvoltarea nu se reduce la simpla creștere economică. Pentru a fi o dezvoltare economică autentică, trebuie să fie integrală, ceea ce înseamnă să fie îndreptată spre promovarea fiecărui om și a omului întreg”³⁸. Învățătura oficială a Bisericii nu poate să facă abstracție de domeniul economiei, ca și cum etica ar locui în altă lume și ar ieși la lumină doar din când în când, în cazuri de forță majoră³⁹. Nu vrem și „nu acceptăm să separăm economicul de uman, dezvoltarea de civilizația în care se inserează. Ceea ce contează pentru noi este omul, fiecare om, fiecare grup de oameni, omenirea întreagă”⁴⁰.

Astfel, putem întrevedea ideea fecundă a unui nou umanism, ce traversează doctrina recentă a Bisericii Catolice: „A spune *dezvoltare* înseamnă, în cele din urmă, ceva ce cuprinde atât progresul social, cât și creșterea economică... Economia și tehnica nu au sens decât în raport cu omul pe care ele trebuie să-l slujească”⁴¹. Un umanism plenar⁴², adică în stare să promoveze dezvoltarea omului întreg și a tuturor oamenilor;

un *umanism* nou, care îi permite omului modern să se regăsească pe sine, asumându-și valorile superioare ale iubirii, prieteniei, rugăciunii și contemplației. În felul acesta, se va putea săvârși deplin dezvoltarea adevărată, care este trecere, pentru fiecare și pentru toți, de la condiții subumane la condiții umane⁴³.

De aceea este deschis în mod natural spre transcendent, pentru că un umanism fără Dumnezeu ar fi un umanism împotriva omului⁴⁴.

Aici am ajuns la ceea ce constituie nucleul doctrinei sociale a Bisericii: „concepția corectă despre persoana umană și despre valoarea ei unică”⁴⁵. Este vorba despre omul real și istoric, în lumina întrupării:

Rezultă de aici că Biserica nu-l poate părăsi pe om și că *omul acesta* este prima cale pe care Biserica trebuie să o parcurgă în îndeplinirea misiunii sale..., calea trasată

³⁸ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 14.

³⁹ S. LANZA, „Lo sviluppo nella prospettiva della civiltà dell'amore”, *Nuntium* 31/32 (1/2007) 91-94.

⁴⁰ L. J. LEBRET, *Dynamique concrète du développement. Économie et Humanisme*, Les Éditions Ouvrières, Paris 1961, 28, apud S. LANZA, „Lo sviluppo nella prospettiva della civiltà dell'amore”, 91.

⁴¹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 34.

⁴² Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 42.

⁴³ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 20.

⁴⁴ Cf. H. de LUBAC, *Drama umanismului ateu* (1998), tr. C. Dumitru, Humanitas, București 2007, 17.

⁴⁵ IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 11.

de Cristos însuși, calea care trece în mod definitiv prin misterul întrupării și al răscumpărării⁴⁶.

Aceasta este ideea călăuzitoare a doctrinei sociale a Bisericii; toată doctrina socială a Bisericii are drept orizont omul în realitatea lui de păcătos și de îndreptățit⁴⁷. Asta înseamnă că și activitatea economică trebuie citită în aceeași cheie personalistă. În consecință, activitatea economică este umană dacă îndeplinește mai multe criterii, dintre care subliniez doar patru: solidaritatea, caritatea, în sensul *liturghiei aproapelui* de la mons. Vladimir Ghika, și cultura, în sensul *formării intelectuale a laicilor* de la mons. Anton Durcovici.

Solidaritatea

„Dezvoltarea integrală a omului nu poate avea loc fără dezvoltarea solidară a omenirii”⁴⁸, unde omul îl întâlnește pe om și împreună lucrează pentru edificarea unui viitor comun al omenirii. Nu doar cu intenții bune: solidaritatea

nu este un sentiment de compasiune vagă sau de atenție superficială față de relele atâtor persoane, apropiate sau îndepărtate. Dimpotrivă, este determinarea fermă și perseverentă de a se angaja pentru binele comun sau pentru binele tuturor și al fiecăruia, pentru că toți suntem răspunzători față de toți. Această determinare este întemeiată pe convingerea sănătoasă că, de fapt, ceea ce frânează dezvoltarea deplină sunt pofta de profit și setea de putere despre care s-a vorbit. Aceste atitudini și *structuri ale păcatului* pot fi învinse – cu ajutorul harului divin – printr-o atitudine diametral opusă: prin angajarea pentru binele aproapelui, prin disponibilitatea, în sens evanghelic, de *a se pierde* în favoarea altuia, și nu de a-l exploata, de *a-l sluji*, și nu de a-l oprima urmărind avantajul propriu⁴⁹.

Lucrul acesta se referă nu doar la indivizi, ci și la politicile economice internaționale: „Datoria de solidaritate care e valabilă pentru persoane este valabilă și pentru popoare”⁵⁰. Aici nu este vorba doar de alegeri opționale, ci de o datorie morală care îi privește pe toți oamenii din țările bogate. Altfel, atrage atenția Papa, „încăpățânându-se în avariția lor, nu vor putea decât să provoace judecata lui Dumnezeu și mânia celor săraci, cu urmări imprevizibile. Închi-zându-se în carapacea propriului egoism, civilizațiile actualmente înfloritoare vor ajunge să-și distrugă valorile cele mai înalte, sacrificând voința de a fi doriinței

⁴⁶ IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Redemptor hominis* (4 martie 1979), nr. 14.

⁴⁷ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 53.

⁴⁸ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 43.

⁴⁹ IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 38.

⁵⁰ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 48.

de a avea mai mult”⁵¹. Nu mai vorbim de faptul că această insensibilitate hrănește pericolul războiului⁵², pentru că solidaritatea este drum către pace și dezvoltare.

Caritatea

Dezvoltarea autentică contribuie la manifestarea activă a carității universale și, la rândul ei, o presupune⁵³. Din caritate provine o reînnoită putere de înfrățire și de întâlnire între oameni și popoare; această putere se opune singurătății, sentimentului de părăsire, disperării, amenințărilor ce distrug capacitatea de reacție morală a oamenilor. De asemenea, se opune situației nesănătoase în care se găsesc și care îi constrânge să compare sărăcia extremă de acasă cu luxul și risipa din țările bogate⁵⁴.

În felul acesta, se deschid căile „dialogului dintre civilizații”⁵⁵, care pot înălțura perspectiva nefericită a ciocnirii civilizațiilor (S. Huntington): un dialog centrat pe ființa umană, nu doar un dialog tehnocratic, urmărind să construiască punți între oameni; un dialog, nu tactic și instrumental, ci autentic și uman. Avem aici ceea ce Papa Ioan Paul al II-lea numea globalizarea solidarității. Din acest punct de vedere, Papa Benedict al XVI-lea spune în *Deus caritas est* că Biserica nu oferă doar sfaturi, criterii de orientare și îndemnuri, ci și exemple concrete, mărturii trăite în istorie de mulți sfinți și mărturisitori ai evangheliei⁵⁶.

În fine, caritatea trebuie să se transforme într-o *liturghie a aproapelui*, cum spunea mons. Vladimir Ghika în *Gânduri pentru zilele ce vin*. Iată câteva dintre aceste gânduri care ar trebui meditate bine în actuala criză mondială a economiei:

2) „Vai ție dacă fratele tău își poate reprezenta Cerul ca pe un loc unde îi este cald și unde nu-i mai este foame”;

3) „Pentru a-ți aduce aminte de grijile fraților tăi, fie ca flacăra vetrei tale precum Rugul Aprins să te îndrume – pentru a ieși în calea nevoilor lor, fie ca acoperișul tău cu Corabia lui Noe să poată fi asemuit”;

9) „Dumnezeu dăruiește celor care dăruiesc. Dumnezeu se dăruiește celor care se dăruiesc”;

12) „Dă celui ce nu-ți cere”;

⁵¹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 49.

⁵² Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Sollicitudo rei socialis*, nr. 39.

⁵³ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 66.

⁵⁴ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 67.

⁵⁵ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Populorum progressio*, nr. 73.

⁵⁶ Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, Scrisoarea enciclică *Deus caritas est* (2005), nr. 41-42.

17) „Singura posesie din viața noastră de care putem fi siguri că nu depozitează pe nimeni este posesia lui Dumnezeu; dimpotrivă, ea îi îmbogățește și pe ceilalți”;

22) „Îmi veți fi mai recunoscători pentru îndemnul ce v-ar permite o atitudine generoasă decât pentru darul cel mai bogat pe care vi l-aș putea oferi”⁵⁷.

Vladimir Ghika, apostolul slujirii săracilor, credea că în viața omului totul este o dovadă a iubirii lui Dumnezeu, un efect al iubirii lui Dumnezeu, în natură și în har. Din partea omului există un răspuns la toate aceste dovezi (și este cea mai frumoasă dovadă); nu numai primirea ei pasivă, ci o corespundere activă, o dăruire generoasă de forță, de ființă, de viață, prin care să-l continue pe Dumnezeu, prin voința delicată și bună a lui Dumnezeu. El l-a iubit într-atât pe om încât îi este milă de dorința lui de a dărui, îi lasă și omului ceva de dat și așteaptă, într-un fel, rezultatul acestui dar⁵⁸.

Cultura

Cultura are o strânsă legătură cu religia sau cultul, întrucât rădăcina este aceeași, adică raportarea respectuoasă față de C(c)elălalt. Acest gând era desul de limpede și pentru mons. Anton Durcovici, care, pe când se afla la București, a organizat timp de patru ani consecutivi cursuri de religie pentru intelectuali. Printre altele, mons. Durcovici le spunea cursanților lui, în totalitate creștini laici, să-și orânduiască viața potrivit devizei de pe blazonul casei regale: *Nihil sine Deo – Nimic fără Dumnezeu*. Referindu-se la raportul față de bunurile pământești, A. Durcovici spunea:

Bunurile pământești însă nu sunt ultimul scop al omului și nici al unui popor, ci sunt mijloace pe care bunătatea și judecata preînțeleaptă a Domnului ni le pune la dispoziție pentru a putea ajunge mai ușor la el, care este *bunătatea esențială și fericirea veșnică*. *Nihil sine Deo* trebuie luat și în sens afirmativ: *Omnia cum Deo* (*Toate cu Dumnezeu*). De aici reiese marea răspundere ce o are poporul întreg – și o avem și noi fiecare în parte – de a face uz de toate ce avem cu Dumnezeu, conform cu voința sa sfântă și înțeleaptă, spre lauda și mărirea lui (...) Teologia, de fapt, ne învață *a-l cunoaște pe Dumnezeu*, a privi toate celelalte lucruri întrucât sunt de la el sau ne conduc la el⁵⁹.

⁵⁷ V. GHICA, *Gânduri pentru zilele ce vin* (tr. D. Cornea), Dacia, Cluj-Napoca 1995. Cf. www.vladimirghika.ro

⁵⁸ Cf. V. GHICA, *La visite des pauvres. Entretiens spirituels*, Ed. Beauchesne, Paris 1961, 160-177.

⁵⁹ W. DANCĂ, ed., *Anton Durcovi. Lecții tomiste despre Dumnezeu (1936-1940)*, Sapiientia, Iași 2008, 60.

Așadar, dacă între cultură și credință există un raport strâns, atunci un raport similar există și între credință și bunurile pământești. Acest lucru este subliniat și de Papa Ioan Paul al II-lea, pentru care, dacă o credință nu devine cultură, valorile ei rămân literă moartă. Papa era convins că „în centrul oricărei culturi se găsește atitudinea pe care o asumă omul în fața celui mai mare mister: misterul lui Dumnezeu... Când această întrebare este eliminată, atunci sunt corupte cultura și viața morală a Națiunilor”⁶⁰. Prin alegerile de producție și de consum se manifestă o cultură determinată, o concepție globală despre viață⁶¹. Așadar, întrucât se intersectează cu lumea culturii, economia se confruntă cu adevărul despre om. De aceea Biserica se interesează cu economia⁶².

Concluzie

Astăzi raportul dintre om și economie este confuz, defavorabil omului pe termen scurt. Deși tehnica deține supremația și controlează totul, inclusiv relația omului cu exigențele naturii umane, cu valorile morale și spirituale, iminenta criză economică la nivel mondial poate fi o șansă pentru revigorarea factorului uman care, în epoca globalizării, trebuie să răspundă la noi provocări. De aceea, am considerat că bolile economiei din zilele noastre readuc în discuție un element esențial al doctrinei sociale a Bisericii, și anume persoana umană ca principiu, subiect și scop al tuturor instituțiilor sociale. Realitatea contemporană a răsturnat ordinea lucrurilor în așa fel încât persoana umană a ajuns în slujba instituțiilor și, în special, în slujba economiei. De aceea, Paul VI-lea și Ioan Paul al II-lea, în spiritul doctrinei celui de-al doilea Conciliu din Vatican, au așezat persoana umană în centrul problematicei dezvoltării economice.

Într-adevăr, în ultima vreme, economia a înghițit și la propriu, și la figurat mulți, prea mulți oameni. De exemplu, în orașul nostru, la Facultatea de Economie și Afaceri din cadrul Universității „Al. I. Cuza”, în anul 2008/2009 erau înscriși peste 13 mii de studenți dintr-un total de 40 de mii câți sunt la toate facultățile. Piața românească a avut și are mare nevoie de economiști, dar cifrele sunt prea mari. De aceea aș introduce o mică obiecție față de această atotputernică *reductio omnium ad oeconomiam*, potrivit doctrinei sociale a Bisericii, care spune că persoana umană nu trebuie instrumentalizată de structurile sociale, economice și politice,

⁶⁰ IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 24.

⁶¹ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 36.

⁶² Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 51.

pentru că fiecare om are libertatea de a se orienta spre scopul său ultim. Pe de altă parte, orice realizare culturală, socială, economică și politică, în care se actualizează din punct de vedere istoric dimensiunea socială a persoanei și activitatea sa de transformare a Universului, trebuie să fie considerată întotdeauna și în aspectul său de realitate relativă și provizorie, *căci chipul acestei lumi trece (1Cor 7,31)*. Este vorba de o relativizare escatologică, în sensul că omul și lumea se îndreaptă spre un sfârșit care reprezintă împlinirea destinului lor în Dumnezeu; este vorba de o relativizare teologică, în măsura în care darul lui Dumnezeu, prin care se va împlini destinul definitiv al omenirii și al creației, depășește în mod infinit posibilitățile și așteptările omului. Orice viziune totalitară a societății și a statului și orice ideologie pur lumească a progresului sunt contrare adevărului integral despre persoana umană și despre planul lui Dumnezeu în istorie⁶³.

În fine, provocarea timpurilor noastre înseamnă transformarea activității economice în loc de întâlnire între oameni, de promovare a dialogului și a prieteniei. Vă prezint o discuție avută la Camera de Comerț din Iași, în urmă cu ceva timp. Am ajuns în interiorul acestei instituții însoțindu-l pe P.S. Petru Gherghel, care era invitat să dea credibilitate unei întâlniri importante pentru promovarea economică și socială a Iașului. În timp ce se țineau discursurile, mă întrebam ce căutam eu acolo printre economiști și investitori. Îmi linișteam conștiința cu gândul că, la urma urmei, eram cu episcopul. Știam că el era invitat pentru că reprezenta comunitatea catolică din Iași, iar la eveniment participa o înaltă personalitate politico-economică din Germania, probabil de confesiune catolică. Când a sosit momentul recepției, am intrat în discuție cu un german. Mi-a spus că era de profesie inginer și că a venit în România pentru a studia oportunitatea unor investiții economice. Apoi m-a întrebat care este profesia mea. I-am răspuns că sunt preot și profesor la Institutul Teologic Catolic din Iași. „În cazul acesta”, mi-a replicat preopinentul meu, „noi doi nu avem nimic în comun”. Asta era convingerea lui, nu a mea; simțeam că am ceva să-i spun, dar n-a fost să fie, germanul meu a dispărut în mulțime.

Cu gândul la acea întâlnire ratată, ratată pentru că n-am reușit să stabilesc un dialog cu un om de afaceri, cred că economia poate fi umanizată dacă oamenii ce desfășoară activități economice se deschid valorilor transcendenței și înțeleg că ceea ce au, de fapt, nu au, ci le-a fost încredințat pentru a fi administrat spre binele lor și al altora.

⁶³ *Compendiul de Doctrină Socială a Bisericii*, nr. 48.